

FELSEFE DÜNYASI

2022/ KIŞ/WINTER Sayı/Issue: 76

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, süreli ve hakemli bir dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına Başkan
Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm Öğretim
üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Dr. Öğr. Üyesi) Felsefe
Dünyası'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin
doğal üyesidir.

Felsefe Dünyası, her yıl Temmuz ve Aralık aylarında
yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's
Index ve TÜBİTAK ULAKBİM/TR DİZİN tarafından
dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is
published biannually. It is indexed by Philosopher's
Index and TUBITAK ULAKBİM/TR DİZİN since 2004.

Editör/Editor

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Celal Türer (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent Bayraktar (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Muhammet Enes Kala (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Arş. Gör. Buğra Kocamusaoğlu (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Alan Editörleri/Section Editors

Doç. Dr. Fatih Özkan (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Ata Az (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Emre Dağtaşoğlu (Trakya Üniversitesi)
Doç. Dr. Sebile Başok Diş (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Nihat Durmaz (Selçuk Üniversitesi)
Dr. Mehtap Doğan (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Muhammet Çelik (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Dr. Kenan Tekin (Yalova Üniversitesi)
Dr. Nazan Yeşilkaya (Şırnak Üniversitesi)

Yazım ve Dil Editörleri/Spelling and Language Editors

Zehra Eroğlu (Ankara Üniversitesi)
Abdussamet Şimşek (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Ahmet Hamdi İşcan (Ankara Üniversitesi)

Fiyatı/Price: 150,00 TL

Basım Tarihi : Aralık 2022, 300 Adet

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 231 54 40
<https://dergipark.org.tr/pub/felsefedunyasi>

Hesap No / Account No: Vakıf Bank Kızılay Şubesi
IBAN: TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi / Design: Emre Turku

Kapak Tasarımı / Cover: Mesut Koçak

Baskı / Printed: Bizim Büro Matbaacılık
Zübeyde Hanım Mahallesi Sanayi 1. Cd. &, Sedef
Sk. 6/1, 06070 İskitler-Altındağ / ANKARA
Tel: 0(312) 229 99 28

ÇOCUKLARLA FELSEFE KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ AKADEMİK ÇALIŞMALARIN İÇERİK ANALİZİ*

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 76, Kış 2022, ss. 105-134.

Geliş Tarihi: 27.09.2022 | Kabul Tarihi: 24.11.2022

Fatmanur BUDAK DURMUŞ**

Muhittin ÇALIŞKAN***

Giriş

İnsan doğduğu andan itibaren karşılaştığı dünyaya merak duyar ve anlamlandırmaya çalışır. Taşındığı doğal merak duygusuyla sorular sorar ve cevaplar arar. İnsanın bu özelliği felsefenin içine doğduğumuz düşüncesini (Tankut, 2013) destekler. Çocuklukta sorulan sorular felsefenin sorularına benzer (Çiçek, 2017) fakat çoğu insan felsefi sorularla ilgili düşünmeyi çok erken yaşta bırakır (Lone, 2020: 25). İnsanın kullanmadığı takdirde doğuştan sahip olduğu yüzme yetisinin körelmesi gibi felsefe yapma yetisi de kullanmadıkça körelir. İnsanın çocukken sorularının, büyüdükçe cevaplarının fazla olması mevcut olan yetisinin zamanla köreltiğinin göstergesidir.

Freire'ye (2019) göre, "anlatı hastalığından mustarip" olan eğitim anlayışında her şey düşünmeyi engellemek içindir. Çoğu çocuk, okullarda "doğru cevaplar üzerine" odaklanıldığı için soruların hiç hoş karşılanmadığı mesajını alır ve böylelikle onun sorgulama cesareti kırılır (Lone, 2020: 57). Çocukların meraklı, sorgulamaya açık ve istekli, hayal güçlerinin geniş olduğu çocukluk çağında okuma-yazma becerileri ve temel toplumsal becerileri kazanmış olmalarını yeterli görmek hem kişiye hem de topluma

* Bu makale Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalında yürütülen makale ile aynı başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ORCID: 0000-0003-2499-4946, e-mail: fatmanurbudakdurmus@gmail.com

*** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0002-2341-0710, e-mail: mcaliskan@erbakan.edu.tr

zarar verecek sonuçlar doğuracaktır (Wartenberg, 2020). Düşünebilen bir varlık olan insanın, karşılaştığı bilgiyi veya sorunları olduğu gibi kabul eden, sorunun veya bilginin kaynağını sorgulamayan, hangi bilgiye değer vereceğini bilmeyen, teoriyi pratiğe dönüştüremeyen bir bireye dönüşmesi ironiktir. Türkiye Felsefe Kurumu Çocuklar için Felsefe Birimi Başkanı Nuran Direk, bilgi yükleyerek, zihinlerini yığma bilgiyle doldurarak çocukları bu hale getirdiğimizi ifade eder (İyi, 2013). Çocuklar bilgiyle doldukça düşünme yönleri körelmektedir (İyi, 2013: 185). Çotuksöken'e (2013: 37) göre ise çocuklar eleştirel, yaratıcı ve özenli bir biçimde düşünmemekte ya da sıkıntı yaşamakta, kendilerini doğru bir biçimde ifade edememektedir. Bilgiye ulaşmanın kolay olduğu günümüzde bilgi istiflemekten ziyade bilgiyi kullanmayı bilen, aklını kullanabilen, sorgulayabilen, düşünebilen, düşündüğünü ifade edebilen ve gerekçelendirebilen bireyler yetiştirmek önem arz etmektedir. Böyle bireyler yetiştirmenin yolu çocuklarla felsefe yapmak, onları felsefeyle tanıştırmaktır.

Felsefi diyalog yoluyla düşünmeyi geliştirmeyi amaçlayan çocuklarla felsefe; çocukların birlikte öğrenmesine, birlikte düşünmesine katkıda bulunarak iş birliği içinde olmasını, akranları ve yetişkinler ile arasındaki ilişkinin derinleşmesini sağlar (Özkan, 2020). Kendine ait fikirleri savunurken farklı fikirlere de hoşgörülü olmayı, saygı duymayı ve empatik olmayı sağlayarak hem bireysel hem de toplumsal yaşama katkıda bulunur. Çocuklara kendilerini topluluğun bir parçası gibi hissettirecek, iyi bir yurttaş olarak yetişmelerini sağlayacak, demokratik bilinci kazandıracak yaşantılar sunar. Ioanna Kuçuradi'nin de belirttiği gibi çocuklarla felsefe eğitimi kişiyi başka biri, bir ülkeyi de başka bir ülke yapacak kadar etkili olabilir (Ülper Oktar, 2019: 55).

Felsefe eğitiminin disiplinlerle birleştirilmesi ya da ayrı bir ders olarak okutulması suretiyle okul müfredatına dâhil edilmesi çocukların düşünme becerilerini (Kaya, 2020), onların eğitimleri boyunca kullanabilecekleri önemli bilişsel ve davranışsal becerilerini (Wartenberg, 2020) geliştirmek için gereklidir. Gelişmiş toplum düzeyine ulaşmak, toplumdaki kişilerin sosyal ve demokratik becerilere sahip olmasıyla mümkündür (Okur, 2008). Neredeyse sosyal medya araçları ile yazışarak iletişim kurduğumuz bu zamanda dil, tartışma ve iletişim becerileri önem arz etmektedir. Tüm bu becerilerin kazandırılması için en etkili yol olarak çocuklarla felsefe eğitimi görülmektedir (Çotuksöken, 2013; Direk, 2020; Dirican, 2018; İyi, 2013; Kaya, 2020; Kuçuradi, 2013; Lone, 2020; Sormaz Öğüt, 2019; Wartenberg, 2020). Çocukların; eleştirel düşünebilen, gerçek bilgiyi ayırt edebilen, görünenenenden fazlasını idrak edebilen, düşünen ve değerlendirebilen bireyler olarak yetişmesi-ancak felsefe eğitimiyle mümkün olur (Direk, 2020). McCall'a

(2017) göre, felsefe yapma kapasitesi çocuklarda vardır, bunu ortaya çıkarmak için çocuk felsefeyle karşılaşmalıdır ve uygulama yapmalıdır. Felsefe eğitimi çocukların sorularını devamlı ve bilinçli hale getirir (Çiçek, 2017), felsefi soruları derinlemesine sorgulamak ve tartışmak yoluyla “düşünme hakkında düşünmeyi” öğretir (Wartenberg, 2020). Bu sebeple çocuk ve felsefe bağı koparılmamalı, felsefe eğitimi küçük yaşlarda çocukların dünyasına girmelidir.

Çocuklarla felsefe, çocukların filozoflarla ortak özelliklere sahip olduğu varsayımını temel alan, çocuk ve felsefe ilişkisinin erken çocukluk döneminde kurulmasını savunan bir eğitim programıdır. Bir düşünme eğitimi olan çocuklarla felsefe, çocuklarda felsefi tavrın erken yaşlarda geliştirilmeye başlanması fikrinden hareketle ortaya çıkmıştır. Lipman'a (1976) göre, çocukların düşünmeye yatkınlığı ve ilgisi vardır. Buna rağmen çocuklara düşünmeyi düşünme öğretilmez ve bu konuda onlara güven duyulmaz. Çocukların bu yatkınlığına ve bu yatkınlığın değerlendirilmemesine dikkat çeken Lipman, geleneksel eğitim sistemine bir eleştiri olarak çocuklarla felsefe programını ortaya koyar. Çocukların doğuştan sahip olduğu merak duygusunun eğitim sisteminin uyumsuzlukları tarafından er ya da geç zarara uğrayacağını savunur (Lipman, 1976: 22).

Çocuklarla felsefe konusunda ilk sistematik çalışmalar Matthew Lipman tarafından yapılmıştır. Lipman'ın öncüsü olduğu literatür filozofların, araştırmacıların ve eğitimcilerin katkılarıyla büyümeye devam etmektedir. 1960'lı yılların sonunda araştırma konusu olan çocuklarla felsefe günümüzde önemli becerilerin geliştirilmesi için uygun bir yol, güçlü bir eğitim yaklaşımı (Boyras, 2019) ve evrensel bir akım haline gelmiş; eğitimcilerin, araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Çocuklarla felsefe konusu ile ilgili birçok kuramsal çalışma (Boyacı, vd., 2018; Çiçek, 2017; Dirican, 2017; Erdoğan, 2018; Farahani, 2014; Fisher, 2001; Funston, 2017; Gregory, 2008; Gür, 2011; İlhan Tunç, 2017; Karakaya, 2006a, Karakaya, 2006b; Kennedy, 2012; Kızıltan ve Dombaycı, 2020; Mizell, 2015; Murriss, 2000; Mutlu, 2017; Önal, 2017; Özkan, 2020; Sormaz Öğüt, 2019; Taşdelen, 2007; Taşdelen, 2014; Ülper Oktar, 2019; Vansielegheem, 2014; Vansielegheem ve Kennedy, 2011; Yan, vd., 2018) ve çocuklarla felsefe programının etkililiğini araştıran birçok araştırma (Boyras, 2019; Cassidy ve Christie, 2013; Demirtaş, vd., 2018; Dirican, 2018; Dirican ve Deniz, 2019; Gorard, vd., 2016; Işıklar, 2019; Karadağ ve Demirtaş, 2018; Karasu, 2018; Kaya, 2020; Marashi, 2009; Okur, 2008; O'Riordan, 2015; Pekkarakaş, 2020; Scholl, 2014; Scholl, vd., 2009; Soysal ve Pululu, 2020) yapılmıştır. Çocuklarla felsefe programının etkililiğini araştıran çalışmalar genellikle okul öncesi ve ilkökul düzeyinde gerçekleştirilmiş ve

yapılan araştırmaların tamamı çocuklarla felsefenin olumlu etkilerini ortaya koymuştur.

Cassidy ve Christie (2013), çocukların diyalog kurabilmesine fırsat ve rebilmek için sınıfta çocuklarla felsefe metotlarından biri olan Felsefi Sorgulama Topluluğu (Community of Philosophy Inquiry [CoPI]) metodunu uygulamışlardır. Uygulama sonunda felsefe sorgulama metodunun etkili bir yol olduğu ve çocukların birlikte konuşup birlikte düşünerek, birlikte öğrenebildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Akkocaoğlu Çayır (2015) çocuklarla felsefe eğitiminin uygulandığı ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinde meydana gelen bilişsel, duyuşsal ve sosyal özelliklerin hangi durumlarda nasıl etkilendiğini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda bilişsel alanda felsefe sorularını, felsefeye dair kavramları anlama, kavramlar arası ilişki kurma ve günlük hayatla ilişkilendirme, düşünme hatalarını kavrama, farklı açılardan düşünme konusunda değişimler meydana geldiği belirtilmiştir. Duyuşsal alanda meydana gelen değişimler filozoflardan ve felsefeden hoşlanma ve kavramlara farkındalık oluşturma, sosyal alanda meydana gelen değişimler ise sorun çözme ve birbirlerini tanıma olarak ifade edilmiştir. Çocuklarla felsefe eğitiminin eleştirel düşünmeye, vatandaşlık ve değer eğitimiye katkı sağladığı ulaşılan sonuçlardır. Ayrıca öğretmenlerin epistemolojik inançlarının olumlu yönde değiştiği saptanmıştır. Gorard ve diğerleri (2016) bir yıl boyunca uygulanan çocuklarla felsefe programının etkililiğini incelemeyi amaçlamışlardır. Programın, çocukların özgüvenini geliştirmeye katkısı olduğu ve çocukların çoğunun uygulamayı eğlenceli bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklarla felsefe yaklaşımının uygun bir eğitim yaklaşımı olduğu ifade edilmiştir. Karadağ ve Demirtaş (2018), çocuklarla felsefe programının eleştirel düşünme becerisi üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Demirtaş ve diğerleri (2018), çocuklarla felsefe öğretim programının okul öncesi dönemdeki çocukların felsefi sorgulama süreçlerindeki soruların düzeyini ve verdikleri cevapların niteliğini geliştirdiğini rapor etmişlerdir. Dirican ve Deniz (2019) yaptıkları araştırmada okul öncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanan felsefe etkinliklerinin çocukların felsefi tutum ve davranışlarına olan etkisini incelemeyi amaçladıkları araştırma sonucunda deney grubundaki çocukların felsefi tutum ve davranış puanlarında anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Boyraz (2019), doktora tezinde ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin Hayat Bilgisi dersi kapsamında çocuklarla felsefe yaklaşımı ile düşünme ve iletişim becerilerinin nasıl geliştirilebileceğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonunda çocukların düşünme ve iletişim becerilerinde gelişme olduğu ve yaklaşımın Hayat Bilgisi dersinde uygulanabilir olduğu

rapor edilmiştir. Öğretmenin çocuklarla felsefe yaklaşımı ile ilgili hiçbir ön bilgisi olmamasına rağmen doğru yönlendirme ve gözlem süreci sonunda yaklaşımın uygulayıcısı olarak gelişim kaydettiği ve yaklaşımı benimseyerek diğer derslerde de uygulamaya başladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Buraya kadar özetlenen araştırmalardan anlaşılacağı gibi çocuklarla felsefe konusunda 1960'lerden günümüze birçok çalışma yapılmıştır. Çocuklarla felsefe uygulamasının etkililiğini inceleyen araştırmalar genellikle okul öncesi ve ilkökul öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalarda çocuklarla felsefe yaklaşımının çocukların felsefi sorgulama ve soru sorma, iletişim, kavramlar arası ilişki kurma gibi becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde çocuklarla felsefenin evrensel bir akım haline geldiği ve araştırmacıların ilgi odağı olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de de son yıllarda çocuklarla felsefe araştırmacıların ilgi odağı ve güncel bir konu olmuştur. Bu ilgi çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'de yeni araştırmaların yapılacağını göstermektedir. Bu öngörüden yola çıkarak çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'deki tezlerin ve makalelerin içerik analizinin yapılmasının önemli olacağı düşünülmüştür. Alanda yapılan çalışmaları ortaya çıkarmak, tümünü bir arada sunmak, resmin tamamını görmelerini sağlamak araştırmacıları herhangi bir çalışmayı gözden kaçırmaktan ve tekrara düşmekten alıkoyar. İçerik analizi çalışmaları araştırmacıları yönlendirir (Çiltaş, 2012; Çiltaş, vd., 2012; Göktaş, vd., 2012; Selçuk, vd., 2014), bilgilendirir, araştırmaları tekrar ve dağınıklıktan kurtarır (Çalık ve Sözbilir, 2014).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'de yapılmış olan tezleri ve makaleleri incelemektir. Bu temel amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Çalışmaların yayın yılına göre dağılımı nasıldır?
2. Çalışmaların yayın türüne göre dağılımı nasıldır?
3. Çalışmalarda hangi konular tercih edilmiştir?
4. Çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri nelerdir?
5. Çalışmalarda örneklemin / çalışma grubunun/ katılımcıların sayısı ve özellikleri nelerdir?
6. Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları nelerdir?
7. Çalışmalarda verilerin analizinde kullanılan yöntemler / teknikler ne-

lerdir?

8. Çalışmaların gerçekleştirildiği ders / disiplin / konu alanları nelerdir?
9. Çalışmalarda çocuklarla felsefe etkinliklerinde uygulanan yöntemler nelerdir?
10. Çalışmalarda çocuklarla felsefe etkinliklerinin uygulama süresi nedir?
11. Çalışmaların getirmiş oldukları öneriler nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, çocuklarla felsefe konusunda, Türkiye'deki üniversitelerin enstitülerinde tamamlanan lisansüstü tezleri ve Türkiye adresli dergilerde yayımlanmış makaleleri incelemeyi amaçlayan betimsel bir içerik analizidir. Betimsel içerik analizi, birbirinden bağımsız olarak yapılan çalışmaların tasnif edilmesi, eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının değerlendirilmesi ve sentezlenmesini içeren, çalışmaları sistematik bir şekilde bütüncül olarak ele alan çalışmalardır (Çalık ve Sözbilir, 2014). Betimsel içerik analizi araştırılmak istenen konuya ilişkin alan yazının nicel, nitel veya karma yöntemli olmasına bakılmaksızın belli ölçütlere dayanarak seçilmesi, seçilen alanyazına ilişkin betimsel verilerin ortaya çıkarılması ve elde edilen verilerin yorumlanması sürecine dayanmaktadır (Yılmaz, 2021: 1459).

Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evreni, çocuklarla felsefe konusunda, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>) arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına yazarları tarafından izin verilen lisansüstü tezlerin ve Türkiye adresli dergilerde yayımlanmış makalelerin tümüdür. Araştırmada tüm tezler ve tüm makaleler tek tek ve eksiksiz çözümlenmiştir. Böylelikle tam sayım sağlanmıştır. Tavşancıl ve Aslan'a (2001: 53) göre, tüm materyaller çözümlenebiliyorsa, araştırma amacı çerçevesinde tam sayım yapılmış demektir.

Tezlere ve makalelere ulaşmak için öncelikle ilgili alanyazın incelenerek online tez ve makale tarama sürecinde kullanılacak Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler (çocuklarla felsefe, çocuklar için felsefe, çocuklar ve felsefe, çocuklarla felsefe eğitimi, philosophy for children, philosophy with children, children and philosophy, philosophy education with children) belirlenmiştir. Belirlenen anahtar kelimelere göre tarama sürecine başlanmıştır. İlk olarak Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezinde tarama yapıl-

mıştır. Makaleler TR Dizin (<https://trdizin.gov.tr/> ve <https://trdizin.gov.tr/en/home/>), DergiPark Akademik (<https://dergipark.org.tr/tr/>) veri tabanlarında ve Google (<https://www.google.com/>) ve Google Akademik (<https://scholar.google.com/>) arama motorlarında taranmıştır. Olası tez ve makale kaybını engellemek ve daha önce ulaşılan çalışmaları teyit etmek için 1 Ocak 2021 – 31 Aralık 2021 tarihleri arasında tarama işlemi belirli aralıklarla tekrar edilmiştir. 31 Aralık 2021 tarihi itibarıyla 28 tez ve 41 makale olmak üzere 69 çalışma araştırmaya dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri Çocuklarla Felsefe Konulu Tezleri ve Makaleleri Sınıflama Formuyla (Ek - 1) toplanmıştır. Bu formu hazırlamak için alan yazındaki içerik analizi çalışmaları (Çalışkan ve Serçe, 2018; Çiltaş, 2012; Çiltaş, vd., 2012; Göktaş, vd., 2012; Göktaş, vd., 2012; Hazır Bıkmaz, vd., 2013; Saban, 2009; Selçuk, vd., 2014; Sözbilir, vd., 2012; Yalçın, vd., 2015) incelenmiştir. Bu çalışmalarda kullanılan formlar incelenerek hazırlanan formun kapsam geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Hazırlanan taslak form uzman görüşü almak amacıyla içerik analizi çalışmaları olan bir öğretim üyesine gönderilmiştir. Uzman önerilerine göre gerekli düzenlemeler yapılarak forma son hali verilmiştir. Sınıflama formu, çalışmaların; künyesi, yayın yılı, yayın türü, konusu, araştırma yöntemleri, örnekleminin / çalışma grubunun / katılımcılarının sayısı ve özellikleri, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri, ders / disiplin / konu alanı, felsefe etkinliklerinde uygulanan yöntemleri, felsefe etkinliklerinin uygulama süresi ve önerileri olmak üzere on iki bölümden oluşmuştur. Verilerin kodlanmasında doğruluğu ve tutarlığı sağlamak amacıyla rastgele seçilen on tez on makale üzerinde birinci yazar ve ikinci yazar tarafından pilot uygulama yapılmıştır. Seçilen çalışmaları birinci yazar ve ikinci yazar birbirlerinden bağımsız olarak kodlamışlardır. Yapılan kodlamalar karşılaştırılmış, fikir birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle kodlamada yapılabilecek muhtemel hatalar önlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

On iki bölümden oluşan Çocuklarla Felsefe Konulu Tezleri ve Makaleleri Sınıflama Formuyla toplanan veriler Microsoft Excel çalışma kitabına kaydedilmiştir. Microsoft Excel çalışma kitabından alınan veriler SPSS 26.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmaların önerileri ise alt alta yazılı olarak kaydedilmiş ve MAXQDA 22 programıyla analiz edilmiştir. Analiz sonuçları frekans tablolarına dönüştürülerek betimsel biçimde sunulmuştur.

Bulgular

Yayın Yılı

Çalışmaların yayın yılına göre dağılımı Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Çalışmaların yıllara göre dağılımı.

Yıl	<i>f</i>	Yıl	<i>f</i>
2006	1	2015	2
2008	2	2016	1
2010	2	2017	10
2011	1	2018	6
2012	1	2019	10
2013	1	2020	16
2014	2	2021	14

Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda ilk yayın 2006 yılında Zeki Karakaya’nın Türkoloji dergisinde yayımlanan “Günümüz çocuk edebiyatından seçilmiş çocuk felsefesi örnekleri” başlıklı makalesidir. Tablo 4.1 incelendiğinde 2006-2016 yılları arasında bir ya da iki çalışma yayımlandığı görülmektedir. 2017 yılında, önceki yıllara göre yayın sayısında kayda değer bir artış olmuştur. Araştırma kapsamındaki toplam 69 çalışma arasında 16 çalışma ile en çok yayın 2020 yılında yapılmıştır. Buna göre son beş yılda çocuklarla felsefe konusunun araştırmacıların dikkatini çektiği söylenebilir.

Yayın Türü

Çalışmaların yayın türüne göre dağılımı Tablo 4.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Çalışmaların yayın türüne göre dağılımı.

Yayın türü	<i>f</i>
Makale	41
Yüksek lisans tezi	21
Doktora tezi	7

Tablo 4.2 incelendiğinde çocuklarla felsefe konusunda Türkiye’de yapılan 69 çalışmanın 41’inin makale, 21’inin yüksek lisans tezi ve 7’sinin doktora tezi olduğu görülmektedir. Makale, yüksek lisans ve doktora tezine göre daha fazladır. En az yapılan çalışma ise doktora tezidir.

Çalışma Konusu

Çalışmaların konusuna göre dağılımı Tablo 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3. Çalışmaların konusuna göre dağılımı.

Konular	f
Kuramsal açıklamalar	15
Çocuklarla felsefe programının etkililiği	8
Çocuklarla felsefenin okul öncesi dönemdeki çocuklarla uygulanması	8
Çocuklarla felsefe etkinlikleri uygulama örnekleri	7
Kitap, çizgi film gibi materyallerin felsefi yönden incelenmesi	6
Öğretmenlerin çocuklarla felsefe / düşünme becerileri eğitimine yönelik görüşleri / pedagojik alan bilgileri	5
Çocuklarla felsefe programının eleştirel düşünme becerilerine etkisi	5
Okul öncesi dönem çocukların felsefi tutum ve davranışlarının incelenmesi	3
Ölçme aracı geliştirme	3
Değerler eğitimi	2
Öğretim yöntem ve tekniklerin etkililiği	2
Düşünme modeli kullanımı / geliştirme	2
Felsefi etkinliklerin özel yetenekli çocuklarla uygulanması	2
Çocuklarla felsefenin din eğitiminde uygulanması	1

Tablo 4.3'te çalışmaların konularına göre dağılımı sunulmuştur. Buna göre incelenen 69 çalışmanın 15'i çocuklarla felsefe konusunda kuramsal açıklamalara odaklanmıştır. Diğer konular ise çocuklarla felsefe programının başarı, beceri, tutum vb. değişkenler üzerindeki etkililiği (f=8), okul öncesi dönemdeki çocuklarla felsefi etkinlik uygulamaları (f=8), felsefe etkinlikleri uygulama örnekleri (f=7), kitap / çizgi film gibi materyallerin felsefi yönden incelenmesi (f=6), öğretmenlerin çocuklarla felsefe / düşünme becerileri eğitimine yönelik görüşleri / pedagojik alan bilgileri (f=5), çocuklarla felsefe programının eleştirel düşünme becerilerine etkisi (f=5), okul öncesi dönem çocukların felsefi tutum ve davranışlarının incelenmesi (f=3), değerler eğitimi (f=2), ölçme aracı geliştirme (f=3), öğretim yöntem ve tekniklerin etkililiği (f=5), düşünme modeli kullanımı / geliştirme (f=2), felsefi etkinliklerin özel yetenekli çocuklarla uygulanması (f=2) ve çocuklarla felsefenin din eğitiminde uygulanması (f=1) şeklinde sıralanmıştır. Buna göre çalışmalarda en çok kuramsal açıklamalara odaklanıldığı görülmektedir. Çocuklarla felsefe konusunda daha çok çalışılması beklenen felsefe etkinliklerinin uygulanması ve değerlendirilmesinin ve eleştirel düşünmenin konu olarak daha az tercih edilmesi dikkat çekicidir.

Araştırma Yöntemi

Çalışmaların araştırma yöntemine ve desenine göre dağılımı Tablo 4.4'te ve Tablo 4.5'te sunulmuştur.

Tablo 4.4. Çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımı.

Araştırma yöntemi	<i>f</i>
Alan yazın / derleme	27
Nitel	23
Nicel	16
Karma	3

Tablo 4.4 çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'de yapılan çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımını göstermektedir. Çalışmaların 27'sinin alanyazın / derleme çalışması olduğu görülmektedir. Diğer çalışmalardan 23'ünün nitel araştırmalardan oluştuğu ve bunu sırasıyla nicel ve karma araştırmaların takip ettiği tespit edilmiştir. Alanyazın / derleme dışındaki çalışmalar nitel ve nicel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Karma yöntem ise en az tercih edilen yöntem olmuştur.

Tablo 4.5. Çalışmaların araştırma desenine göre dağılımı.

Araştırma desenleri	<i>f</i>
Yarı deneysel	9
Durum çalışması	8
Eylem araştırması	6
Tarama	3
Betimsel	2
Olgubilim	1
Belirtilmemiş	13

Tablo 4.5 çalışmaların araştırma desenine göre dağılımını göstermektedir. Çalışmaların 13'ünde araştırma deseni belirtilmemiştir. Araştırma desenini rapor eden araştırmalardan 9'u yarı deneysel, 8'i durum çalışması, 6'sı eylem araştırması, 3'ü tarama, 2'si betimsel ve 1'i olgubilim deseninde yürütülmüştür. Çalışmalarda genellikle yarı deneysel, durum çalışması ve eylem araştırması desenleri tercih edilmiştir. Olgubilim deseninde yürütülen sadece bir çalışma vardır.

Örneklem / Çalışma grubu / Katılımcı Sayısı ve Özellikleri

Çalışmaların örnekleminin / çalışma grubunun / katılımcılarının sayısına göre dağılımı Tablo 4.6'da ve öğretim kademelerine göre dağılımı Tablo 4.7'de sunulmuştur.

Tablo 4.6 çalışmaların örnekleminin / çalışma grubunun / katılımcılarının sayısını göstermektedir. Çalışmalarda bu sayı minimum 3, maksimum 509'dur. Çalışmalar genel olarak 11-100 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.6. Çalışmaların örnekleminin / çalışma grubunun / katılımcılarının sayısına göre dağılımı.

Sayı	<i>f</i>
1-10 arası	7
11-30 arası	13
31-100 arası	13
101-300 arası	7
301- 500 arası	1
500'den fazla	1

Tablo 4.7 çalışmaların örnekleminin / çalışma grubunun / katılımcılarının öğretim kademelerine göre dağılımını göstermektedir. Çalışmaların 24'ü okul öncesi ve ilkökul kademelerinde gerçekleştirilmiştir. Beş çalışma ortaokul kademesinde ve bir çalışma ise öğretmen adayları ile yürütülmüştür. Çalışmalar genel olarak okul öncesi ve ilkökul kademelerinde gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen çalışma sayısının bir olması dikkat çekicidir.

Tablo 4.7. Çalışmaların örnekleminin / çalışma grubunun / katılımcılarının öğretim kademelerine göre dağılımı.*

Örneklem düzeyi	<i>f</i>
Okul öncesi	12
İlkokul öğrencileri	12
Ortaokul öğrencileri	5
Öğretmen adayları	1

*Öğretmenlerle gerçekleştirilen (7 çalışma) ve doküman analizi yapılan (5 çalışma) analize dâhil edilmemiştir.

Veri Toplama Aracı

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'de yapılmış olan çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı Tablo 4.8'de sunulmuştur. Çalışmalarda en fazla kullanılan veri toplama aracı görüşme formudur. Bunu sırasıy-

la gözlem formu, doküman analizi formu, ölçek ve günlükler izlemektedir. Ayrıca video / ses kayıtları, kişisel / demografik bilgi formu, kontrol listesi, alan notları, anket, komite tutanakları da çalışmalarda veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

Tablo 4.8. Çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı.

Veri toplama araçları	<i>f</i>
Görüşme formu	21
Gözlem formu	12
Doküman analizi formu	12
Ölçek	11
Günlükler	8
Video / ses kayıtları	7
Kişisel / demografik bilgi formu	6
Kontrol listesi	5
Alan notları	3
Anket	3
Komite tutanakları	3
Diğer	11

Veri Analiz Yöntemleri

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye’de yapılan çalışmaların veri analiz yöntemlerine göre dağılımı Tablo 4.9’da, veri analiz tekniklerine göre dağılımı Tablo 4.10’da sunulmuştur.

Tablo 4.9. Çalışmaların veri analiz yöntemlerine göre dağılımı.

Veri analiz yöntemleri	<i>f</i>
Nitel veri analiz yöntemi	23
Nicel veri analiz yöntemi	14
Nitel ve nicel veri analiz yöntemleri	3
Belirtilmemiş	2

Tablo 4.9 incelendiğinde çalışmaların 23’ünde nitel veri analiz yöntemlerinin, 14’ünde nicel veri analiz yöntemlerinin ve 3’ünde hem nitel hem de nicel veri analiz yöntemlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çalışmalarda en çok nitel veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Bunu nicel veri analiz yöntemleri izlemektedir. Hem nitel hem de nicel analiz yöntemlerinin birlikte kullanılması en az tercih edilen analiz yöntemi olmuştur.

Tablo 4.10 çalışmaların veri analiz tekniklerine göre dağılımını göstermektedir. Çalışmalarda nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi en çok tercih edilen teknik olmuştur. İçerik analizi tekniğinden sonra en çok tercih edilen teknik betimsel analiz tekniği olmuştur. Nicel verilerin analizinde ise t testi, Mann Whitney U gibi teknikler başta olmak üzere anlam çıkartıcı istatistikî teknikler kullanılmıştır.

Tablo 4.10. Çalışmaların veri analiz tekniklerine göre dağılımı.

Veri analizi teknikleri	f
İçerik analizi	16
t testi	9
Mann Whitney U	9
Betimsel analiz	8
Wilcoxon işaretli sıralı testler	6
Kruskal Wallis H testi	5
ANOVA	4
Betimsel istatistik	4
Levene testi	3
Söylem analizi	3
Scheffe ve Tamhane testi	2
Faktör analizi	2
Korelasyon	2

Ders / Disiplin / Konu Alanı

Çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmaların ders / disiplin / konu alanına göre dağılımı Tablo 4.11'de sunulmuştur.

Tablo 4. 11. Çalışmaların ders / disiplin/ konu alanına göre dağılımı.

Disiplin / Konu alanı	f
Okul öncesi	12
Hayat bilgisi	3
Türkçe	1
Fen bilimleri	1
Sosyal bilgiler	1
Ders dışı uygulama	12

Tablo 4.11 çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmaların ders / disiplin / konu alanına göre dağılımını göstermektedir. Uygulama yapılan çalışmaların hemen hemen yarısı okul öncesinde gerçekleştirilmiştir. Diğer çalışmaların yarısından fazlası bir dersin içeriğinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Bir dersin içeriğiyle birlikte çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışma sayısı ise çok azdır. Bu çalışmalar hayat bilgisi (f=3), Türkçe, fen bilimleri ve sosyal bilgiler (f=1) dersinde gerçekleştirilmiştir.

Çocuklarla Felsefe Etkinliklerinde Uygulanan Yöntemler

Çalışmalarda çocuklarla felsefe etkinliklerinde uygulanan yöntemler Tablo 4.12'de sunulmuştur.

Tablo 4.12. Çalışmaların felsefe etkinliklerinde uygulanan yöntemlere göre dağılımı.

Çocuklarla felsefe etkinliklerinde kullanılan yöntemler	f
Matthew Lipman metodu	1
Felsefi Sorgulama Topluluğu metodu	2
Belirtilmemiş	26

Tablo 4.12 çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmalarda etkinliklerin yapılandırıldığı yöntemleri göstermektedir. Çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği 29 çalışmanın 26'sında bir yöntem rapor edilmemiştir. Bir başka ifade ile etkinlikler alanyazında çocuklarla felsefe etkinliklerinde kullanılması önerilen bir yönteme göre yapılandırılmamıştır. Sadece 3 çalışmada çocuklarla felsefe etkinlikleri bir yönteme göre yapılandırılmıştır. Bu çalışmaların 2'sinde Felsefi Sorgulama Topluluğu metodu, 1'inde ise Matthew Lipman metodu tercih edilmiştir.

Uygulama Süresi

Çalışmalarda çocuklarla felsefe etkinliklerinin uygulama süresi Tablo 4.13'te sunulmuştur.

Tablo 4.13. Çalışmaların uygulama süresine göre dağılımı.

Uygulama süresi	f
2 ay	1
2 hafta	1
4 hafta	1
5 hafta	1

6 hafta	1
8 hafta	4
9 hafta	1
10 hafta	6
12 hafta	4
14 hafta	3
25 saat	1
50 saat	1
Belirtilmemiş	3

Tablo 4.13 çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmalarda uygulama süresini göstermektedir. Çalışmalarda uygulama süresi minimum 2 hafta, maksimum 14 haftadır. Çalışmalarda uygulama süresi genellikle 8-14 hafta arasındadır. Üç çalışmada ise uygulama süreci rapor edilmemiştir.

Öneriler

Çalışmaların getirmiş oldukları önerilere göre dağılımı Tablo 4.14'te sunulmuştur.

Tablo 4.14. Çalışmaların getirmiş oldukları önerilere göre dağılımı.

ÖNERİLER	f
GELECEK ARAŞTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER	139
Yeni araştırmalar yapılması	55
Farklı yaş grupları / kademelerle yeni araştırmalar yapılması	19
Farklı beceriler üzerindeki etkililiğini araştıran yeni araştırmalar yapılması	15
Farklı araştırma yöntemleri / desenleri ile yeni araştırmalar yapılması	15
Uzun süreli çalışmalar yapılması	12
Daha fazla katılımcıyla yeni araştırmalar yapılması	7
Boylamsal çalışmalar yapılması	5
Ahlak gelişimi üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar yapılması	1
Yeni araştırmalara destek verilmesi	10
UYGULAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER	249
Materyallerin çeşitlendirilmesi / artırılması / kazandırılması	52
Mevcut eğitim programına entegre edilmesi	31
Hizmet içi ve hizmet öncesi eğitim verilmesi	30

Lisans ve lisansüstü ders olarak okutulması	28
Ailelerin / öğretmenlerin bilgilendirilmesi	24
Çocuklarla felsefe eğitim programı geliştirilmesi	22
Erken yaşta çocuklarla felsefe eğitiminin verilmesi	21
Öğretmenlerin uygulama sürecinde dikkat etmesi gereken hususlar	12
Okullarda ders olarak okutulması	9
Çocuklarla felsefe etkinliklerinin nitelikleri	8
Uygulama yapacak öğretmenlere eğitici eğitimi verilmesi	4
Felsefe kulüpleri ve eğitim merkezleri açılması	4
Yetişkinlere çocuklarla felsefe konusunda eğitim verilmesi	3
Ortaöğretimde zorunlu ders olarak okutulması	1

Tablo 4.14 çalışmaların getirmiş oldukları önerilere göre dağılımını göstermektedir. Öneriler, gelecek araştırmalara yönelik öneriler ve uygulamaya yönelik öneriler olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. İncelenen toplam 69 çalışmanın 13'ünde öneri sunulmamıştır. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler kategorisinde getirilen önerilerin neredeyse tamamı yeni araştırmalar yapılmasıdır. Çocuklarla felsefe konusunda; farklı yaş gruplarında, çocuklarla felsefe uygulamalarının farklı beceriler üzerindeki etkililiği üzerine, farklı araştırma yöntemleriyle, uzun süreli ve daha fazla katılımcıyla yeni araştırmalar yapılması önerilmiştir. Boylamsal çalışmalar yapılması (f=5) ve çocuklarla felsefenin ahlak gelişimi üzerine etkilerinin incelenmesi de (f=1) önerilmiştir. Uygulamaya yönelik öneriler kategorisinde en fazla getirilen öneri çocuklarla felsefe konusunda materyallerin çeşitlendirilmesi olmuştur. Bu öneriyi sırasıyla çocuklarla felsefenin mevcut eğitim programlarına entegre edilmesi, bu konuda hizmet içi ve hizmet öncesi eğitim verilmesi, çocuklarla felsefenin lisans ve lisansüstünde ders olarak okutulması, ailelerin ve öğretmenlerin bilgilendirilmesi, çocuklarla felsefe eğitim programının geliştirilmesi ve erken yaşta çocuklarla felsefe eğitiminin verilmesi önerileri izlemektedir. Uygulama sürecinde öğretmenlerin dikkat etmesi gereken hususlara yönelik öneriler de sunulmuştur. Uygulamaya yönelik öneriler genel olarak değerlendirildiğinde önerilerin, uygulamayı yaygınlaştırma, farkındalığı artırma ve çocuklarla felsefe etkinliklerini daha planlı, programlı, sistematik gerçekleştirmeye yönelik olduğu söylenebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın temel amacı çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'de yapılmış olan tezleri ve makaleleri incelemektir. Bu temel amaç doğrultu-

sunda Türkiye'deki üniversitelerin enstitülerinde tamamlanan lisansüstü tezler ve Türkiye adresli dergilerde yayımlanmış makaleler betimsel içerik analiziyle sistematik bir şekilde bütüncül olarak ele alınmıştır. Araştırma verileri Çocuklarla Felsefe Konulu Tezleri ve Makaleleri Sınıflama Formuyla toplanmıştır.

Araştırmada özetle şu bulgulara ulaşılmıştır; çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'de yapılan araştırmaların sayısı son beş yılda artış göstermiştir. Bu konuda daha çok makale yazılmıştır. Doktora tezi en az yapılan çalışma türüdür. Çalışmalarda en çok kuramsal açıklamalara odaklanılmıştır. Çalışmalar genellikle alanyazın / derleme çalışmasıdır. Alanyazın / derleme dışındaki çalışmalar nitel ve nicel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Karma yöntem ise en az tercih edilen yöntemdir. Çalışmalarda çoğunlukla yarı deneysel, durum çalışması ve eylem araştırması desenleri tercih edilmiştir. Çalışmalar genel olarak okul öncesi ve ilkokul kademelerinde, 11-100 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların uygulama süresi genellikle 8-14 hafta arasındadır. Çalışmalarda veri toplama aracı olarak görüşme formu sıklıkla kullanılmıştır. Bunu sırasıyla gözlem formu, ölçek, doküman analizi formu ve alan notları izlemektedir. Çalışmalarda en çok nitel veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Bunu nicel veri analiz yöntemleri izlemektedir. Hem nitel hem de nicel analiz yöntemlerinin birlikte kullanılması en az tercih edilen analiz yöntemi olmuştur. Çalışmalarda nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi en çok tercih edilen teknik olmuştur. İçerik analizi tekniğinden sonra en çok tercih edilen teknik betimsel analiz tekniği olmuştur. Nicel verilerin analizinde ise t testi, Mann Whitney U gibi teknikler başta olmak üzere anlam çikartıcı istatistikî teknikler kullanılmıştır.

Uygulama yapılan çalışmaların hemen hemen yarısı okul öncesinde gerçekleştirilmiştir. Diğer çalışmaların yarısından fazlası bir dersin içeriğinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Bir dersin içeriğiyle birlikte çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışma sayısı ise çok azdır. Çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmaların büyük çoğunluğunda uygulamalarda bir yöntem takip edilmemiştir. Sadece üç çalışmada çocuklarla felsefe etkinlikleri bir yöneme göre yapılandırılmıştır. İki çalışmada Felsefi Sorgulama Topluluğu metodu bir çalışmada da Matthew Lipman metodu uygulanmıştır. Çalışmaların önerileri çoğunlukla yeni araştırmalar yapılması olmuştur. Uygulamaya yönelik öneriler ise çocuklarla felsefe konusunda uygulamalarının yaygınlaştırılması, farkındalığın artırılması ve çocuklarla felsefe etkinliklerinin daha planlı, programlı, sistematik olması şeklindedir.

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalar 2006 yılından itibaren yayımlanmaya başlamıştır. Matthew Lipman, çocuklarla felsefe projesinin temellerini 1960’lı yılların sonunda atmıştır, 1970’li yıllarda bir eğitim programı olarak hayata geçirmiştir. Yirmi yıl içerisinde merkezler kurulması, öğretim programlarının hazırlanması, metotlar geliştirilmesi, öğretmen eğitimleri gibi birçok gelişme yaşanmıştır. Buna göre çocuklarla felsefenin yaygınlaşmasının 1990 yılından itibaren olduğu kabul edilebilir. Bu kabulden yola çıkarak Türkiye’deki araştırmacıların çocuklarla felsefe konusuna ilgi duymalarının yaklaşık olarak 16 yıl sonra başladığı söylenebilir. Türkiye’de 2006-2016 yılları arasında yılda bir ya da iki çalışma yapılmıştır. 2017 yılında, önceki yıllara göre yayın sayısında kayda değer bir artış olmuştur. En çok yayın 2020 yılında yapılmıştır. Yıllara göre gözlenen bu eğilim Türkiye’deki çabalarla açıklanabilir. Türkiye’de 1992 yılında Türkiye Felsefe Kurumu bünyesinde Çocuklar için Felsefe Birimi kurulmuştur. 2007-2008 eğitim-öğretim yılında ilköğretim ikinci kademe düşünme eğitimi seçmeli ders olarak programa alınmıştır. 2006 yılında Marmara Üniversitesi Felsefe Bölümü çocuklar için felsefe alanında araştırma ve uygulama çalışmalarını başlatmış ve ilk kez bir felsefe bölümünde çocuklarla felsefe konusunda bir dersin açılmasına öncülük etmiştir. 2010 yılında, dünya ülkelerinde uygulanmaya çalışılan UNESCO felsefe stratejisinin uygulanması kolaylaştırması amacıyla UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Felsefe İhtisas Komitesi kurulmuştur.

Komite, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Felsefe Kurumu ile birlikte 2011 yılında “İlk ve Ortaöğretimde Felsefe Eğitimi Çalıştayı” düzenlemiştir. Tüm bu çabaların Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda akademik çalışmaları başlattığı söylenebilir. Bu çabaların yansımaları elbette hızlı bir şekilde gerçekleşmemiştir. Bu çabaların yansımaları son beş yılda daha etkili olmuş olabilir. Bunun sonucu olarak Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda yapılan araştırmaların son beş yılda artış gösterdiği söylenebilir. Ancak 2006-2021 yılları arasında 69 çalışma yapılmış olmasına dayanarak bu artışın yeterli olmadığı söylenebilir. Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda çalışma sayısının az olmasının bazı nedenleri olabilir. Birincisi, birçok eğitim bilimci, öğretmen çocuklarla felsefe yapabilmek için felsefe eğitiminin gerekli olduğunu düşünebilir. Felsefe eğitimi olmayan birinin çocuklarla felsefe yapamayacağı düşüncesi eğitim bilimcilerin ya da öğretmenlerin bu konuda çalışmaya imtina etmelerine neden olabilir. İkincisi, çocuklarla felsefe yapmak için çocuklarla felsefe eğitiminin gerekliliği tartışmasıdır. Çocuklarla felsefe eğitimi olmayan birinin çocuklarla felsefe yapamayacağını savunan görüşler (Direk, 2021; Jackson, 2012; McCall,

2017; Splitter, 2014) olduğu gibi çocuklarla felsefe eğitimi olmayan birinin çocuklarla felsefe yapabileceğini savunan görüşler de (Droit, 2014; Turgeon, 2013; Wartenberg, 2020) vardır. Üçüncüsü “Çocuklar felsefe yapabilir mi?” tartışmasıdır. Benzer şekilde çocukların felsefe yapabileceğini savunan görüşler olduğu (Akkocaoğlu Çayır, 2015; Booy, 2013; Lipman, 1976; Lone, 2013; Matthews, 1994; McCall, 1989; 2017; Murriss, 2000; van der Leuw, 1993, 1998; Splitter, 1995; Taşdelen, 2014) gibi çocukların felsefe yapamayacağını savunan görüşler de (Kitchener, 1990; White, 1992) vardır. Bu tartışmaların etkisiyle felsefe eğitimi ya da çocuklarla felsefe eğitimi olmayan bir eğitim bilimcinin ya da çocukların felsefe yapamayacağını savunan felsefe alanından bir akademisyenin çocuklarla felsefe konusuna ilgi duymayacağı söylenebilir. Aslında bu tartışmaların çocuklarla felsefe konusunda daha çok çalışma yapılmasını zorunlu kıldığı söylenebilir. Çünkü daha çok araştırma yapıldıkça bu tartışmalar netlik kazanacaktır. Örneğin felsefe eğitimi olmayan ya da çocuklarla felsefe eğitimi almayan birinin çocuklarla birlikte sorgulamanın temel ilkelerine uymak kaydıyla onlarla felsefe yapıp yapmayacağı bu konuda yapılacak çalışmalarla netleşecektir. Sonuç olarak Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda daha çok araştırma yapılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda daha çok makale yazılmıştır. Doktora tezi en az yapılan çalışma türüdür. Tezlerin az olmasının nedeni tez danışmanının ve öğrencinin bir önceki paragrafta bahsedilen nedenlerden dolayı tez çalışmasına (özellikle doktora tez çalışmasına) imtina ettikleri söylenebilir. Buna göre Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda doktora düzeyinde daha çok sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalarda en çok kuramsal açıklamalara odaklanılmıştır. Kuramsal açıklamaları konu alan çalışmaların daha çok olması çocuklarla felsefenin Türkiye’de tanınması, tanıtılması ve daha iyi anlaşılmasına yönelik çabaların bir sonucu olarak açıklanabilir. Türkiye için yeni bir konu olması kuramsal açıklamaları daha önemli kılmış olabilir. Çocuklarla felsefe konusunda felsefe etkinliklerinin uygulanması ve değerlendirilmesi konusunun çalışılması beklenir. Ancak bu konunun daha az tercih edilmesi dikkat çekicidir. Çocuklarla felsefe etkinliklerinin eleştirel düşünme becerisi üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalara da ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Çünkü felsefe ile eleştirel düşünme arasında sıkı bir ilişki vardır. Alkın-Şahin ve Tunca’ya (2015) göre, felsefenin kurallarını-kaygılarını tanımadan, felsefenin yöntemlerine başvurmadan, felsefi tutuma ilişkin farkındalık yaratmadan eleştirel düşünen bireyler yetiştirmek güçtür. Eleştirel düşünmeyi merkezine almayan bir fel-

sefe eğitimi ya da felsefi tutumu merkezine almayan bir eleştirel düşünme eğitimi gerçek hedefine ulaşamaz. Buna göre, Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda çocuklarla felsefe etkinliklerinin uygulandığı / değerlendirildiği ve çocuklarla felsefe etkinliklerinin eleştirel düşünme becerisi üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalara daha çok ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalar genellikle alanyazın / derleme çalışmasıdır. Alanyazın / derleme dışındaki çalışmalar nitel ve nicel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Karma yöntem ise en az tercih edilen yöntemdir. Nitel ve nicel yöntemlerle gerçekleştirilen araştırma sayıları karşılaştırıldığında ise nitel yöntemlere göre gerçekleştirilen araştırma daha çoktur. Çalışmalarda konu olarak daha çok kuramsal açıklamalara odaklanıldığından alanyazın / derleme çalışmalarının daha fazla olması beklenen bir sonuçtur. Nitel araştırmaların nicel araştırmalara göre çok olması nitel araştırmaların özellikle çocuklarla felsefe etkinliklerini konu alan araştırmalar için daha uygun bir yöntem olacağı düşüncesiyle açıklanabilir. Akkocaoğlu Çayır’a (2015) göre, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmalar, çocuklarla felsefe etkinliklerinin çocuklardaki değişimi daha derinlemesine göz önüne serebilir ve çocuklar için felsefenin yaygınlaşmasına ve uygulanabilirliğine daha fazla katkı getirebilir. Ancak Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda daha fazla nitel araştırmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Çocuklarla felsefe etkinliklerinin uygulandığı / değerlendirildiği araştırmalara daha çok ihtiyaç duyulduğu dikkate alınırca nitel araştırmalar öne çıkar. Çünkü felsefe etkinliklerinde öğretmenin tutumunu, öğrencilerin cevaplarını nitel yöntemlerle analiz eden çalışmaların önemli katkılar sunacağı söylenebilir.

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalar genel olarak okul öncesi ve ilkokul kademelerinde gerçekleştirilmiştir. Tepe (2013), çocuklarla felsefeyi, felsefeyi erken yaşlarda çocuklara götürme, felsefi düşünceyle çocukları erken yaşlarda tanıştırma projesinin gelenekselleşmiş adı olarak tanımlamıştır. Amaç çocukları felsefeyle erken yaşlarda tanıştırmaya olduğundan çalışmaların genel olarak okul öncesi ve ilkokul kademelerinde yapılmış olması beklenen bir durumdur. Ancak ortaokul düzeyindeki çalışmalar çok azdır, lise düzeyinde yapılan çalışma yoktur. Buna göre Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda ortaokul ve lise düzeyince yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye’de yapılan çalışmalardan çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmalar genel olarak okul öncesinde veya bir dersin içeriğinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Bir

dersin içeriğiyle birlikte çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışma sayısı çok azdır. Örneğin Türkçe dersinde gerçekleştirilen sadece bir çalışma vardır. Oysaki Türkçe dersinde daha çok çalışma yapılmış olması beklenir. Çünkü Türkçe dersi çocuklarla felsefe etkinliklerinde en sık başvurulan materyal olan hikâyeler içerir. Benzer şekilde sosyal bilgiler dersi de felsefe etkinliklerinde tartışılacak kavramları içerir. Ancak sosyal bilgiler dersinde de gerçekleştirilen sadece bir çalışma vardır. Çocuklarla felsefe etkinlikleri yaygın olarak küçük yaş gruplarında hikâyeler, lise düzeyinde ise metinler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu hikâyeler ve metinler felsefi bir nitelik taşıyan bir başka deyişle ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik boyutları olan felsefe sorgulamaya özgü materyallerdir. Bir dersten bağımsız olarak bu özel materyaller vasıtasıyla çocuklarla felsefe etkinlikleri gerçekleştirmek daha uygulanabilir ve sürdürülebilir olabilir. Bu nedenle çocuklarla felsefe etkinliklerini bir dersin içeriğiyle değil de bağımsız olarak uygulamak tercih edilmiş olabilir. Ayrıca çalışmaların genel olarak okul öncesi dönemde gerçekleştirilmiş olması bir dersin içeriğiyle birlikte gerçekleştirilen çalışma sayısının az olmasının bir diğer nedenidir. Buna göre Türkiye'de Türkçe, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi başta olmak üzere farklı derslerin içeriğiyle birlikte çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'de yapılan çalışmalardan çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmaların büyük çoğunluğunda bir yöntem takip edilmemiştir. Sadece üç çalışmada (iki çalışmada felsefi sorgulama topluluğu metodu ve bir çalışmada da Matthew Lipman metodu) çocuklarla felsefe etkinlikleri bir yöntemle göre yapılandırılmıştır. Türkiye'deki çalışmalarda sadece iki metodun uygulanması bu metodların özellikleriyle açıklanabilir. Felsefi sorgulama topluluğu metodu (CoPI), yaygın olarak bilinen bir yöntemdir (Hand ve Winstanley, 2008, aktaran Benade, 2011). Lipman'ın metodu ise öğretmen tarafından daha kolay uygulanabilir. Diğer metodları uygulamak araştırmacılar için daha karmaşık ve zor gelebilir. Örneğin Lipman'ın metodu ile kıyaslandığında Nelson'ın Sokratik metodunda yapı son derece katıdır. Nelson'ın Sokratik metodunda öğretmenden diyaloga güçlü bir şekilde yön vermesi beklenirken Lipman'ın metodunda öğretmenden beklenen demokrasiye odaklanarak diyalogu desteklemesidir (Cassidy ve Christie, 2013). Gareth B. Matthews metodu, Jackson metodu, rehberli Sokratik tartışma, SAPERE metodu, Thomas E. Jackson metodu gibi çocuklarla felsefe etkinliklerinde uygulanan yöntemlere göre uygulamanın gerçekleştirildiği bir çalışma yoktur. Çocuklarla felsefe konusu Türkiye'deki araştırmacılar için yeni bir alan olduğundan bu yöntemlerin bilinmediği

söylenbilir. Buna göre Türkiye’de çocuklarla felsefe etkinliklerinde farklı yöntemlerin uygulandığı çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Çocuklarla felsefe konusunda Türkiye’de yapılan çalışmaların gelecek araştırmalara yönelik önerileri çoğunlukla yeni araştırmalar yapılmasıdır. Çalışmaların uygulamaya yönelik önerileri genel olarak değerlendirildiğinde önerilerin uygulamayı yaygınlaştırma, farkındalığı artırma ve çocuklarla felsefe etkinliklerini daha planlı, programlı, sistematik gerçekleştirmeye yönelik olduğu söylenebilir. Bu bulgular çocuklarla felsefe konusunun Türkiye’deki araştırmacılar için yeni bir alan olmasıyla açıklanabilir. Buna göre Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda; farklı yaş gruplarıyla, çocuklarla felsefe uygulamalarının farklı beceriler üzerindeki etkililiği inceleyen, farklı araştırma yöntemleriyle, uzun süreli ve daha fazla katılımcıyla gerçekleştirilecek yeni araştırmalar ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda daha çok araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır. Yeni araştırmalar çocuklarla felsefe etkinliklerinin uygulayan/değerlendiren ve çocuklarla felsefe etkinliklerinin eleştirel düşünme becerisi üzerindeki etkisini inceleyen, çocuklarla felsefe etkinliklerinde rehberli Sokratik tartışma, SAPERE gibi metotların uygulandığı nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilen araştırmalar olmalıdır.

Türkiye’de çocuklarla felsefe konusunda yapılacak araştırmalar için aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Çocuklara felsefe konusunda doktora tezleri yapılabilir.
2. Çocuklarla felsefe etkinliklerinin uygulandığı / değerlendirildiği ve çocuklarla felsefe etkinliklerinin eleştirel düşünme becerisi üzerindeki etkisini inceleyen nitel araştırmalar yapılabilir.
3. Ortaokul ve lise düzeyinde araştırmalar planlanabilir.
4. Türkçe, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi başta olmak üzere farklı derslerin içeriğiyle birlikte çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışmalar yapılabilir.
5. Çocuklarla felsefe etkinliklerinin yapılandırıldığı felsefi sorgulama topluluğu metodu, Matthew Lipman metodu, rehberli Sokratik tartışma, SAPERE gibi yöntemlerin uygulandığı, değerlendirildiği, bu metotların karşılaştırıldığı araştırmaların yapılması önerilir.

Öz

Çocuklarla Felsefe Konusunda Türkiye'de Yapılmış Akademik Çalışmaların İçerik Analizi

Bu araştırma, çocuklarla felsefe konusunda, Türkiye'deki üniversitelerin enstitülerinde tamamlanan lisansüstü tezleri ve Türkiye adresli dergilerde yayımlanmış makaleleri incelemeyi amaçlayan betimsel bir içerik analizidir. Çocuklarla Felsefe Konulu Tezleri ve Makaleleri Sınıflama Formuyla toplanan veriler SPSS 26.0 ve MAXQDA 22 programlarıyla analiz edilmiştir. Araştırma şu bulgulara ulaşılmıştır; çocuklarla felsefe konusunda Türkiye'de yapılan araştırmaların sayısı son beş yılda artış göstermiştir. Bu konuda daha çok makale yazılmıştır. Doktora tezi en az yapılan çalışma türüdür. Çalışmalarda en çok kuramsal açıklamalara odaklanılmıştır. Çalışmalar genellikle alanyazın / derleme çalışmasıdır. Alanyazın / derleme dışındaki çalışmalar nitel ve nicel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Karma yöntem ise en az tercih edilen yöntemdir. Çalışmalarda çoğunlukla yarı deneysel, durum çalışması ve eylem araştırması desenleri tercih edilmiştir. Çalışmalar genel olarak okul öncesi ve ilkökul kademelerinde, 11-100 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların uygulama süresi genellikle 8-14 hafta arasındadır. Çalışmalarda veri toplama aracı olarak görüşme formu sıklıkla kullanılmıştır. Çalışmalarda en çok nitel veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Bunu nicel veri analiz yöntemleri izlemektedir. Hem nitel hem de nicel analiz yöntemlerinin birlikte kullanılması en az tercih edilen analiz yöntemi olmuştur. Çalışmalarda nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi en çok tercih edilen teknik olmuştur. Nicel verilerin analizinde ise t testi, Mann Whitney U gibi teknikler başta olmak üzere anlam çıkartıcı istatistikî teknikler kullanılmıştır. Uygulama yapılan çalışmaların hemen hemen yarısı okul öncesinde gerçekleştirilmiştir. Diğer çalışmaların yarısından fazlası bir dersin içeriğinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Bir dersin içeriğiyle birlikte çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirildiği çalışma sayısı ise çok azdır. Çocuklarla felsefe etkinliklerinin gerçekleştirdiği çalışmaların büyük çoğunluğunda uygulamalarda bir yöntem takip edilmemiştir. Sadece üç çalışmada çocuklarla felsefe etkinlikleri bir yöntemle göre yapılandırılmıştır. Çalışmaların önerileri çoğunlukla yeni araştırmalar yapılması olmuştur. Uygulamaya yönelik öneriler ise çocuklarla felsefe konusunda uygulamalarının yaygınlaştırılması, farkındalığın artırılması ve çocuklarla felsefe etkinliklerinin daha planlı, programlı, sistematik olması şeklindedir. Sonuç olarak, Türkiye'de çocuklarla felsefe konusunda daha çok araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır. Yeni araştırmalar çocuklarla felsefe etkinliklerini uygulayan / değerlendiren ve çocuklarla felsefe etkinliklerinin eleştirel düşünme becerisi üzerindeki etkisini inceleyen, çocuklarla felsefe yapma yöntemlerinden birini uygulayan ve bu yöntemi değerlendiren, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmalar olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Çocuklarla Felsefe, Çocuklar için Felsefe, Çocuklarla Felsefe Eğitimi, Çocuklar ve Felsefe, İçerik analizi.

Abstract

A Content Analysis of Academic Studies on Philosophy with Children in Turkey

This research is a descriptive content analysis aiming to examine the theses completed at the institutes of universities in Turkey and the articles published in Turkish academic journals regarding philosophy with children. The data collected with Classification Form of Theses and Articles on Philosophy with Children were analyzed with SPSS 26.0 and MAXQDA 22 programs. The research has reached the following findings: The number of studies conducted in Turkey on philosophy with children has increased in the last five years. More articles have been written on this subject. The doctoral dissertation is the least conducted type of study. Most of the studies have focused on theoretical explanations. Studies are generally literature review. Studies other than literature review were carried out with qualitative and quantitative methods. The mixed method is the least preferred method. In the studies, mostly quasi-experimental, case study and action research designs were preferred. The studies were generally carried out at pre-school and primary school levels, with 11-100 participants. The duration of the philosophical activities is usually between 8-14 weeks. The interview form was frequently used as a data collection tool in the studies. In the studies, qualitative data analysis methods were mostly used. This is followed by quantitative data analysis methods. The use of both qualitative and quantitative analysis methods together has been the least preferred analysis method. Content analysis, one of the qualitative analysis methods, has been the most preferred technique in the studies. In the analysis of quantitative data, inferential statistical techniques, notably techniques such as t test and Mann Whitney U, were used. This is followed by quantitative data analysis methods. Almost half of the applied studies were carried out in pre-school. More than half of the other studies were carried out independently of course content. The number of studies in which philosophy activities with children were carried out together with any course content is very few. In most of the studies in which philosophy activities with children were carried out, a method was not followed in practice. Philosophy activities with children were designed according to a method in only three studies. The recommendations of the studies were mostly for conducting new research. Suggestions for practice are the generalization of practices on philosophy with children, raising awareness, and more planned, programmed and systematic activities for philosophy with children. In conclusion, there is a need for more research on philosophy with children in Turkey. New research should be the studies which are carried out with the qualitative research method in order to examine the effects of philosophy activities with children on critical thinking skills, the studies which apply one of the methods of philosophy with children and evaluate this method.

Keywords: Philosophy with Children, Philosophy for Children, Philosophy Education with Children, Children and Philosophy, Content Analysis.

Kaynakça

- Alkın-Şahin, S. ve Tunca, N. (2015). "Felsefe ve Eleştirel Düşünme", Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 192-206.
- Akkocaoğlu Çayır, N. (2015). "Çocuklar için Felsefe Eğitimi Üzerine Nitel Bir Araştırma" [Yayımlanmamış doktora tezi], Hacettepe Üniversitesi.
- Benade, L. (2011). "Philosophy for children (P4C): A New Zealand School-Based Action Research Case Study", New Zealand Journal of Teachers' Work, 8(2), 141-155.
- Booy, H. (2013). "Philosophy in Primary Schools - Developing Teachers' Manuals for Different Age Groups" [Unpublished Master's thesis], University of Amsterdam.
- Boyacı, N. H., Karadağ, F. ve Gülenç, K. (2018). "Çocuklar için Felsefe / Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar", Kaygı, 31, 145-173. <https://doi.org/10.20981/kaygi.474657>
- Boyras, C. (2019). "İlkokulda Çocuklarla Felsefe Uygulamaları: Bir Eylem Araştırması" [Yayımlanmamış doktora tezi], Anadolu Üniversitesi.
- Cassidy, C. ve Christie, D. (2013). "Philosophy with Children: Talking, Thinking and Learning Together", Early Child Development and Care, 183(8), 1072-1083. <http://doi.org/10.1080/03004430.2013.773509>
- Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik Analizinin Parametreleri. Eğitim ve Bilim, 39(174), 33-38. <https://doi.org/10.15390/EB.2014.3412>
- Çalışkan, M. ve Serçe, H. (2018). "Türkiye'de Eğitim Alanındaki Eylem Araştırması Makaleleri: Bir İçerik Analiz", Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 19(1), 57-79.
- Çiçek, H. (2017). "Felsefeyle Çocuk Çocukla Felsefe", Çocuk ve Medeniyet, 2(4), 51-59.
- Çiltaş, A. (2012). "2005-2010 Yılları Arasında Matematik Eğitimi Alanında Türkiye'de Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tez Çalışmalarının İçerik Analizi", The Journal of Academic Social Science Studies, 5(7), 211-228. <https://doi.org/10.9761/JASSS235>
- Çiltaş, A., Güler, G. ve Sözbilir, M. (2012). "Türkiye'de Matematik Eğitimi Araştırmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12(1), 565-580.
- Çotuksöken, B. (2013). "Düşünme Eğitiminin Güncel Durumu ve Sorunları", B. Çotuksöken ve H. Tepe (Ed.), Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi (s.35-48) içinde. Türkiye Felsefe Kurumu.
- Demirtaş, V. Y., Karadağ, F. ve Gülenç, K. (2018). "Levels of the Questions Formulated by Preschool Children during the Philosophical Inquiry Process and the Qualities of the Answers: Philosophy with Children", International Online Journal of Educational Sciences, 10(2), 277-294. <https://doi.org/10.15345/iojes.2018.02.019>

- Direk, N. (2020). *Filozof Çocuk* (8.baskı), Pan Yayıncılık.
- Direk, N. (2021). "Çocuklar için Felsefe'yi Türkiye'ye Getiren İsim: Nuran Direk", <https://www.felsefegundem.com> (01.12.2021).
- Dirican, R. (2017). "Çocuklarla Felsefeye Varoluşsal Bir Bakış", *Çocuk ve Edebiyat*, 2(4), 167-177.
- Dirican, R. (2018). "Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Uygulanan Felsefe Eğitimi Etkinliklerinin Çocukların Felsefi Tutum ve Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi" [Yayımlanmamış doktora tezi], Gazi Üniversitesi.
- Dirican, R. ve Deniz, Ü. (2019). "Felsefe Etkinliklerinin Okul Öncesi Dönem Çocukların Felsefi Tutum ve Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(1), 421-430. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3625>
- Droit, R. P. (2014). *Çocuklarla Felsefe Sohbetleri* (2. Baskı), çev. A. Karakış, Say Yayınları. (Orijinal Eserin Basım Tarihi 2014)
- Erdoğan, P. (2018). "Çocuklarla Felsefe Yaklaşımının Düşünsel, Tarihi ve Sosyal Temelleri Üzerine Bir İnceleme" [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi.
- Farahani, M. F. (2014). The Study on Challenges of Teaching Philosophy for Children. *Social and Behavioral Sciences*, 116, 2141-2145 <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.534>
- Fisher, R. (2001). Philosophy in Primary Schools: Fostering Thinking Skills and Literacy. *Reading*, 35(2), 67-73. <https://doi:10.1111/1467-9345.00164>
- Freire, P. (2019). *Ezilenlerin Pedagojisi: Genişletilmiş 50.Yıl Özel Basımı Ek Önsöz ve Söyleşilerle*, çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek, Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Eserin Basım Tarihi 1968).
- Funston, J. (2017). "Toward a Critical Philosophy for Children", *PSU McNairScholars Online Journal*, 11(1), 1-17. <https://doi.org/10.15760/mcnair.2017.05>
- Gorard, S., Siddiqui, N. ve See, B. H. (2016). "Can 'Philosophy for Children' Improve Primary School Attainment?" *Journal of Philosophy of Education*, 51(1), 5-22. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12227>
- Göktaş, Y., Hasaңebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M., ve Sözbilir, M. (2012). "Türkiye'deki Eğitim Araştırmalarında Eğilimler Bir İçerik Analizi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 443-460.
- Göktaş, Y., Küçük, S., Aydemir, M., Telli, E., Arpacık, Ö., Yıldırım, G. ve Reisođlu, İ. (2012). "Türkiye'de Eğitim Teknolojileri Araştırmalarındaki Eğilimler: 2000-2009 Dönemi Makalelerinin İçerik Analizi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 177-179.
- Gregory, M. (2008). *Philosophy for Children: Practitioner Handbook*. IAPC Publication.

- Gür, Ç. (2011). "Çocuklar için Felsefe", 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications (s. 1312-1318) içinde, Siyasal Kitabevi.
- Hazır Bıkmaz, F., Aksoy, E., Tatar, Ö. ve Atak Altınyüzük, C. (2013). "Eğitim Programları ve Öğretim Alanında Yapılan Doktora Tezlerine Ait İçerik Çözümlemesi (1974-2009)", *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 288-303.
- Işıklar, S. (2019). "Çocuklar için Felsefe Eğitim Programının 5-6 yaş Çocuklarda Felsefi Sorgulama Yoluyla Eleştirel Düşünme ve Problem Çözme Becerilerine Etkisi" [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi.
- İlhan Tunç, A. (2017). "Çocuklarla Felsefe", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2, 71-89.
- İyi, S. (2013). "Öğretmen Eğitimi", B. Çotuksöken ve H. Tepe (Ed.), *Çocuklar için Felsefe Eğitimi* (s. 182- 189) içinde. Türkiye Felsefe Kurumu.
- Jackson, T. E. (2012). Home Grown. *Educational Perspectives*, 44, 3-7. <https://doi.org/10.5840/thinking2004171/211>
- Karakaya, Z. (2006a). "Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(1), 23-37.
- Karakaya, Z. (2006b). "Günümüz Çocuk Edebiyatında Seçilmiş Çocuk Felsefesi Örnekleri", *Türkoloji Dergisi*, 2, 21-39, <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14>
- Karadağ, F. ve Demirtaş, V.Y. (2018). "Çocuklarla Felsefe Öğretim Programının Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Eleştirel Düşünme Becerileri Üzerinde Etkiliği", *Eğitim ve Bilim*, 43(195), 19-40. <https://doi.org/10.15390/EB.2018.7268>
- Karasu, F. Z. (2018). "İlkokul Çocuklarıyla Felsefe Yapmak Üzerine Nitel Bir Çalışma: Dördüncü Sınıf Örneği" [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Hacettepe Üniversitesi.
- Kaya, B. N. (2020). "Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Derslerinde Çocuklar için Felsefe: Bir Eylem Araştırması" [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Kennedy, D. (2012). "Lipman, Dewey and the Community of Philosophical Inquiry", *Education and Culture*, 2(28), 36-53.
- Kızıltan, Ö. ve Dombaycı, M. A. (2020). "Çocuk ve Felsefe İlişkisi Açısından Dört Katlı Düşünme Modeli", *Dört Öge*, 9(17), 1-23.
- Kitchener, R. (1990). "Do Children Think Philosophically?" *Metaphilosophy*, 21(4), 416-431. <https://doi:10.1111/j.1467-9973.1990.tb00541.x>
- Kuçuradi, I. (2013). "Türkiye'de Felsefe Eğitimi". B. Çotuksöken ve H. Tepe (Ed.), *Çocuklar için Felsefe Eğitimi* (s. 18-21) içinde. Türkiye Felsefe Kurumu.
- Lipman, M. (1976). "Philosophy for Children". *Metaphilosophy*, 7(1), 17-39. <https://doi.10.1111/j.1467-9973.1976.tb00616.x>
- Lone, J. M. (2013). "Philosophical Sensitivity" *Metaphilosophy*, 44(1-2), 171-186.

<http://doi:10.1111/meta.12018>

Lone, M. J. (2020). *Filozof Çocuk* (6. Baskı) (G. Arıkan, Çev.), Solo Yayınları, (Orijinal Eserin Basım Tarihi 2017).

Matthews, G. B. (1994). *The Philosophy of Childhood*, Cambridge: Harvard University Press.

McCall, C. C. (1989). "Young Children Generate Philosophical Ideas", *Thinking: The Journal of Philosophy for Children*, 8(2), 22-41. <https://doi.org/10.5840/thinking19898223>

McCall, C. C. (2017). *Düşünmeyi Dönüştürmek. İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi Sorgulama* (1. Baskı), cev. K. Gülenç ve N. P. Boyacı, Nobel Akademik Yayıncılık (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 2009).

Mizell, K. (2015). "Philosophy for Children, Community of Inquiry and Human Rights Education". *Child and Philosophy*, 11(22), 319-328.

Murris, K. (2000). "Can Children do Philosophy?" *Journal of Philosophy of Education*, 34(2), 261-279. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.00172>

Mutlu, B. (2017). "Çocuklukta ve Çocukça Felsefe Yapmak", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2, 19-49.

Okur, M. (2008). "Çocuklar için Felsefe Eğitim Programının Altı Yaş Grubu Çocuklarının Atılganlık, işbirliği ve Kendini Kontrol Sosyal Becerileri Üzerindeki Etkisi" [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi], Marmara Üniversitesi.

O'Riordan, N. (2015). "Implementing P4C in the Primary Classroom: Some Fuzzy Predictions", *Journal of Philosophy in Schools*, 2(2), 30-47. <http://doi.org/10.21913/jps.v2i2.1270>

Önal, M. (2017). "Çocukça Felsefe Yapmak ya da Düşünme ve Felsefe Dersine Hazırlanmak", *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2, 61-69.

Özkan, B. (2020). "Çocuklar için Felsefe Neden Önemlidir?" *Ulusal Eğitim Akademi Dergisi*, 4(1), 49-61, <https://doi.org/10.32960/uead.696440>

Pekkarakaş, E. (2020). "Okul Öncesi Eğitim Döneminde Çocuklar için Felsefe Eğitiminin Öğrencilerin Yaratıcılık Düzeyine Etkisi" [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Demokrasi Üniversitesi.

Saban, A. (2009). "Çoklu Zekâ Kuramı ile İlgili Türkçe Çalışmaların İçerik Analizi", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(2), 833-876.

Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve DüNDAR, H. (2014). "Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi", *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453.

Scholl, R. (2014). "Inside-Out Pedagogy: Theorising Pedagogical Transformation th-

- Çocuklarla Felsefe Konusunda Türkiye'de Yapılmış Akademik Çalışmaların İçerik Analizi
rough Teaching Philosophy", *Austrlian Journal of Teacher Education*, 39(6), 89-106.
<https://doi.10.14221/ajte.2014v39n6.5>
- Scholl, R., Nichols, K. ve Burgh, G. (2009). "Philosophy for Children: Towards Pedagogical Transformation", *Australian Teacher Education*, 1-14. <https://doi.10.13140/2.1.4521.8566>
- Sormaz Öğüt, F. (2019). "Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar için Felsefe" [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Maltepe Üniversitesi.
- Soysal, Y. ve Pullu, A. (2020). "Söylem-Biliş İlişkileri Bağlamında Çocuklar için Felsefe: Söylem Analizi Yaklaşımı", *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 29-73.
- Sözbilir, M., Kutu, H. ve Yaşar, M. D. (2012). "Science Education Research in Turkey: A content Analysis of Selected Features of Papers" Published. J. Dillon ve D. Jorde (Ed.), *The World of Science Education: Handbook of Research in Europe* (s. 341-374) içinde. Sense Publishers.
- Splitter, J. L. (1995). "On the Theme of "Teaching for Higher Order Thinking Skills"", *Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines*, 14(4), 52-65.
- Splitter, J. L. (2014). "Preparing Teachers to "Teach" Philosophy for Children", *Journal of Philosophy in Schools*, 1(1), 89-106.
- Tankut, T. (2013). "Çocuk Edebiyatı Çocukta Felsefe Sevgisi Uyandırabilir mi?" B. Çotuksöken ve H. Tepe (Ed.), *Çocuklar için Felsefe Eğitimi* (s. 113-117) içinde. Türkiye Felsefe Kurumu.
- Taş, I. (2017). "Çocuklar için Felsefe Eğitim Programının 48-72 Aylık Çocukların Zihin Kuramı ve Yaratıcılıklarına Etkisi" [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Taşdelen, V. (2007). "Philosophy Education: In pursuit of a Life," *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(2), 277-294. https://doi.org/10.1501/Egi-fak_0000000174
- Taşdelen, V. (2014). "Felsefenin Gülümseyen Yüzü: Çocuklarla Felsefe", *Türk Dili*, 14(4), 562-568.
- Tavşanlı, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller için İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri* (1. Baskı), Epsilon Yayıncılık.
- Tepe, H. (2013). "UNESCO Verileri Işığında Dünya'da Çocuklar için Felsefe", B. Çotuksöken ve H. Tepe (ed.). *Çocuklar için Felsefe Eğitimi* (s. 77-94) içinde. Türkiye Felsefe Kurumu.
- Turgeon, W. (2013). "Teachers Bringing Philosophy into the Classroom", S. Goering, N. Shudakand ve T. E. Wartenberg (Ed.), *Philosophy in Schools: An Introduction for Philosophers and Teachers* (s. 9-20) içinde. Routledge.

- Ülper Oktar, S. (2019). "Çocuklarla Felsefe Üzerine Bir İncelem",. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(17), 45-66.
- Van der Leeuw, K. (1993). "Experiences with Kio & Gus", *Thinking: The Journal of Philosophy for Children*, 11(1), 31-38. <https://doi.org/10.5840/thinking199311132>
- Van der Leeuw, K. (1998). "Wie Kinder Rechnen [How Children Calculate]", *Thinking: The Journal of Philosophy for Children*, 14(2), 48-49. <https://doi.org/10.5840/thinking199814210>
- Vansieleghem, N. ve Kennedy, D. (2011). "What is Philosophy for Children, What is Philosophy with Children– after Matthew Lipman?" *Journal of Philosophy of Education*, 45(2), 171-182. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9752.2011.00801.x>
- Wartenberg, T. E. (2020). *Küçük Çocuklar için Büyük Fikirler-Çocuk Edebiyatıyla Felsefe Öğretimi* (2. basım). Çev. S. Kurtar ve A. K. Gülen, Sentez Yayıncılık (Orijinal Eserin Basım Tarihi 2009).
- White, J. (1992). "The Roots of Philosophy", *Royal Institute of Philosophy Supplement*, 33, 73-88. <https://doi.10.1017/S1358246100002277>
- Yalçın, S., Yavuz, Ç. H. ve Dibek, M. İ. (2015). "En Yüksek Etki Faktörüne Sahip Eğitim Dergilerindeki Makalelerin İçerik Analizi", *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 1-28. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2015.4868>
- Yan, S., Walters, M. ve Wang, C.C. (2018). "Meta-Analysis of the Effectiveness of Philosophy for Children Programs on Students' Cognitive Outcomes", *Analytic Teaching and Philosophical Praxis*, 39(1), 13-33.
- Yılmaz, K. (2021). "'Sosyal Bilimlerde ve Eğitim Bilimlerinde Sistemik Derleme, Meta Değerlendirme ve Bibliyometrik Analizler, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1457-1490. <https://doi.org/10.33206/mjss.791537>